

УДК 334.73:338.43

**ДО ПИТАННЯ ЩОДО СУТНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
ПРИРОДИ ПОНЯТТЯ «КООПЕРАТИВ»**

Корягіна А.Д. – аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Докорінні економічні перетворення, що супроводжують ринкову трансформацію аграрного сектора національної економіки, спрямовані на підвищення його результативності, ефективності та конкурентоспроможності. Одним із результатів аграрної реформи є виникнення підприємств різних організаційно-правових форм. Однак у ситуації, коли ще значна частина сільськогосподарських формувань знаходиться в процесі кардинальних змін відносин власності, організації виробництва, системи управління тощо, принципово важливо зберегти існуючі майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктуру, сівозміни, кваліфіковані кадри тощо.

Особливо це доречно на нинішньому етапі, коли ситуація в аграрному секторі стала певним обмежувальним чинником у формуванні та розвитку потенційних можливостей підприємницьких структур, у першу чергу сільськогосподарських. Тому на даному етапі розвитку принципово важливо шукати нові методи, підходи та форми організації праці, виробництва та агробізнесу. За таких умов, на нашу думку, організаційно-правовою формою підприємства, що, з одного боку, зберігає переваги великомасштабного виробництва, а з іншого – є адекватною завданням ринкової трансформації, виступають сільськогосподарські кооперативи. Зазначене вище визначає актуальність даної проблеми та зумовлює необхідність проведення подальшого дослідження.

Стан вивчення проблеми. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації зробили такі класики кооперативної думки, як М. Туган-Барановський, О. Чайнов, М. Кондратьєв, М. Левицький, Б. Мартос, І. Смельянов, О. Анциферов тощо. Серед сучасних економістів-аграрників, що займаються дослідженням проблем розвитку кооперації, слід відмітити О. Серову, А. Римарука, Ф. Горбоноса, О. Крисального, М. Маліка, В. Зіновчука, А.

Пантелеймоненко, Г. Черевка, Л. Молдавана В. Гончаренка, Ю. Ушкаренко та ін. Загально відомо, що дослідження понятійного апарату, процесу устрою та функціонування сільськогосподарських кооперативів проводяться досі давно та детально. Проте, серед науковців-кооператорів досі не існує загальної думки щодо концептуального підходу природи кооперативної організації, відповідно, нема й чіткого визначення поняття «кооператив». Тому, на нашу думку, дане питання потребує подальшого дослідження, певної конкретизації та уточнення.

Метою даного дослідження є визначення сутності та економічної природи поняття «кооператив».

Методика дослідження. У процесі дослідження використані загальнонаукові методи: індукції і дедукції, узагальнення, системного аналізу явищ, що вивчаються. Щодо спеціальних методів, при визначенні економічної сутності об'єкта дослідження застосовувалися методи порівняння та спостереження; для наочного відображення одержаних результатів – табличний метод, для теоретичного узагальнення існуючих підходів щодо вирішення даної проблематики – абстрактно-логічний.

Результати досліджень. Під час дослідження були проаналізовані наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, що дозволило виділити ряд трактувань, в яких, на нашу думку, досить чітко виражена одна зі сторін поняття «кооператив». Більшість науковців поділяють думку, що кооперативні підприємства мають сенс у тій площині, що з їх допомогою можна швидше отримати те, чого дуже важко досягти, не вдаючись до групових дій. Так, один із перших теоретиків кооперативного руху В. Кінг вважав, що «кооператив нічим суттєвим не відрізняється від інших товариств, але характерним для кооперативу, на його думку, є здатність досягнути спільно того, чого не можна поодиноці» [1, с. 25]. Г. Шульце-Деліч «кооперативом» називав «об'єднання малозабезпечених представників переважно трудових класів, які прагнуть об'єднати малі поодинокі зусилля для досягнення економічних переваг великої сили» [2, с. 5]. О. Гірке, у свою чергу зазначає, що «кооператив – особливий вид економічної асоціації, що базується на взаємодопомозі об'єднаних економічним шляхом слабких сил для спільної економічної діяльності певного напрямку» [2, с. 6].

Подальший аналіз праць вітчизняних та світових дослідників економічної думки свідчить, що багато з них в основу поняття «кооператив» вкладають такі риси, як: добровільне об'єднання людей, процес вільного вступу та виходу з кооперативу, необмежену кількість членів, демократичність управління, процес розподілу прибутку, урахування пайової частки капіталу тощо. Серед прихильників такого методологічного підходу С. Прокопович, який вважає, що «кооперативами є вільні й змінні об'єднання осіб, що свідомо і добровільно приєднуються до цієї економічної організації, а також вільно виходять з неї» [3, с. 38]. Крім того, науковець зазначає, що незамінною основою є дотримання засад добровільності членства, демократичності, розподілу доходу пропорційно до участі в діяльності кооперативу. Дещо по-іншому подає своє трактування Ф. Штаудінгер, він вважає, «що кооператив, хоча і базується на добровільному об'єднанні осіб, але відрізняється від товариства тим, що результати його діяльності розподіляються не пропорційно внесений частці, а відповідно до того, як кожний з його членів користувався наданими ним послугами». [4, с. 10].

Далі перелічимо поняття, в яких, на нашу думку, досить чітко відображається організаційна структура кооперативних підприємств. Наприклад, О. Чаянов вважав, «що кооператив – це перш за все союз господарств і що господарства, які входять в такий союз, від цього не знищуються, а надалі залишаються дрібними трудовими господарствами. Крім того, у кооперативах тільки частина виробництва – та, де крупне господарство має перевагу над дрібним, об'єднується в союзну організацію. Таким чином, сільськогосподарський кооператив є доповненням до самостійного селянського господарства, обслуговує його і без такого господарства не має змісту» [5, с. 8-9]. Приблизну точку зору відстоює і В. Зомбарт, на його думку, «кооператив – вільне персональне об'єднання суб'єктів економіки з метою створення великого підприємства для удосконалення ведення їхнього господарства» [6].

Серед науковців, які найбільш яскраво відображають економічний зміст кооперативних формувань, В. Голубничий, Е. Боетхер, М. Туган-Барановський та ін. Так, В. Голубничий вважає, що «кооперативи – це спеціальні об'єднання, які веденням спільного підприємства намагаються або заощадити видатки своїх членів, або підвищити прибутки з їх праці» [7, с. 1125]. Е. Боетхер, у свою

чергу, схиляється до думки, що «кооперативом» є об'єднанням певної групи суб'єктів економіки, які користуються послугами спільно утриманого підприємства для сприяння їхнім власним господарствам (домогосподарствам або підприємствам)» [8, с. 7]. М. Туган-Барановський стосовно даної дефініції зазначає, що «кооператив – це таке господарське підприємство декількох добровільно об'єднаних осіб, яке має за мету не одержання прибутку на вкладений капітал, а збільшення завдяки спільному веденню господарства трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх витрат на споживчі потреби» [9, с 94].

Найбільш повні та детальні трактування наведено в табл 1.

Щодо «неприбуткової» природи кооперативів, цей момент вдало розкриває Ф. Тотоміанц. Автор зазначає, що «кооператив є вільним об'єднанням, яке сприяє господарствам-членам і виключає прагнення до прибутку, причому його членство і капітал змінні» [10, с 23]. М. Шарс, у свою чергу, «кооперативом» вважає підприємство, що знаходиться у добровільній власності його членів-клієнтів, здійснює свою діяльність у їхніх інтересах і їхніми зусиллями на неприбутковій основі» [11, с 3]. Соціальні переваги кооперативних організацій вдало відображає О. Чайанов. Він наголошував на тому, що «кооператив не може бути підприємством, що має власні інтереси, які лежать поза інтересами його членів» [5, с. 81].

Висновки та пропозиції. Отже, у суспільстві незалежно від рівня його економічного розвитку мають місце такі явища, як співпраця та взаємодопомога. Питання сутності та економічної природи кооперативних формувань досі давно та детально розглядаються в працях вітчизняних та світових дослідників. На нашу думку, жодне з вищезазначених визначень поняття «кооператив» не можна заперечити, усі вони характеризують ту чи іншу ознаку, яка відрізняє його від інших організаційно-правових структур господарювання. Проте, проаналізувавши та узагальнивши все зазначене вище, спробуємо подати своє розуміння кооперативного підприємства. На нашу думку, *кооперативом* є відкрита підприємницька структура, заснована на демократичних принципах повноправності і рівноправності членів-учасників, створена на основі добровільного об'єднання їх фізичних, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, призначена для задоволення їх економічних і соціальних потреб через механізм самодопомоги та взаємодопомоги.

Таблиця 1. – Окремі формулювання поняття «кооператив» з визначенням характеристик, які мають найбільше методологічне значення

<i>Автор та його визначення поняття «кооператив»</i>	<i>Характеристики, що мають найбільше методологічне значення</i>
О. Анциферов «Кооператив – вільне об'єднання групи осіб для досягнення спільних господарських цілей, яке базується на принципах повної рівноправності учасників і самоуправлінні, в якому кожен із членів бере безпосередню особисту участь і несе матеріальну відповідальність, а одержаний в результаті господарських операцій чистий прибуток не йде на винагороду капіталу»	Розкрито організаційну структуру; Висвітлено базові кооперативні принципи; Зроблено акцент на соціально-економічний механізм кооперативних організацій
І. Зассен «Кооператив – об'єднання осіб з нефіксованою кількістю членів, побудоване на принципах самодіяльності й демократичної рівноправності, і яке має на меті допомогу своїм членам шляхом організації спільного виробничого чи розподільчого підприємства»	Висвітлені базові принципи; Соціально-економічний механізм; Акцент на «нефіксованій» кількості членів кооперативу
С. Мочерний «Кооператив – вид підприємницької діяльності, що базується на об'єднанні ресурсів (фізичних, розумових, матеріальних) для досягнення спільної мети в різних галузях економіки	Розкрито соціально-економічний механізм; Акцент зроблено на процесі об'єднання ресурсів.
В. Гончаренко «Кооператив – добровільне об'єднання людей, що базується на демократичних принципах, рівноправності, самоврядуванні та рівній відповідальності, має вільний доступ та необмежену кількість членів, що особисто беруть участь в управлінні його діяльністю та створюють колективне (кооперативне підприємство) з метою самодопомоги, самозабезпечення та економічного самозахисту від експлуатації з боку різноманітних представників шляхом одержання певних господарських переваг від об'єднання (кооперування)»	Розкрито організаційну структуру; Висвітлені базові кооперативні принципи; Вдало відображено соціально-економічний зміст кооперативу; Наголошено на його особливості – «неприбутковій» природі функціонування
В. Зіновчук «Кооператив – підприємство корпоративного типу, створеним шляхом добровільного об'єднання матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських	Розкрито базові кооперативні принципи; Соціально-економічну природу кооперативу;

Продовження табл. 1

товаровиробників-власників (громадян та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику та доходів відповідно до участі в господарській діяльності цього підприємства"	Акцент на демократичності процесу управління та поділу доходів і ризиків
О. Булуй «Кооператив – відкрита підприємницьку структуру, створена на основі добровільного об'єднання фізичних, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, а також підприємницьких здатностей сільськогосподарських товаровиробників, що ними контролюються і призначена для задоволення їх економічних і соціальних потреб через механізм взаємодопомоги	Розкрита організаційна структура; Суть кооперативної організації; Акцент зроблено на соціально-економічних перевагах від членства у кооперативі

Джерело: Власні дослідження.

Перспектива подальших досліджень. Наступні кроки в даному напрямі наукового пошуку слід зосередити на отриманні статусу кооперативного об'єднання як підприємства з урахуванням сучасних тенденцій глобалізації розвитку агробізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пажитнов К. А. История кооперативной мысли. – Петроград: Изд-во Товарищ. кооперат. союзов «Кооперация, 1918. – 176 с.
2. Mandle Eduard. Grundtatbestande und Grundfragen der Genossenschaft. – Teil 1. – Hohenheim, 1995.
3. Прокопович С.Н. Кооперативное движение в России – его теория и практика. – М., 1913. – 23 с.
4. Зассен И. Развитие теории кооперации \ Пер. с нем. – Харьков: Союз, 1920. – 154.
5. Чайнов А.В. Краткий курс кооперации. – М.: Кооперативное издательство, 1925. – 77 с.
6. Sombart Werner. Das Wirtschaftsleben im Hochkapitalismus. – Halbband, Munchen und Leipzig, 1927. – S. 986.
7. Голубничий В. Кооперация \ \ Энциклопедия Українознавства: Словникова частина \ Під ред. Кубійовича. – Т. 3. – Львів: Молоде життя, 1994.
8. Voettcher Erik. Die Genossenschaft in der Marktwirtschaft. – Tubinger, 1980.
9. Туган-Барановський М.І. Політична економія: Курс популярний. – К.: Наукова думка, 1994. – 262с.

10. Totomianz V. Internationales HandworteBuch des Genossenschaftswesens. – Berlin, 1928. – S. 23.
11. Шаарс Марвін А. Кооперативи: принципи и практика \ Пер. с англ. М.: VOCA, 1989.
12. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Логос, 2001. – 380 с.

УДК 332.1.005 : 339.9

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Кучер С.Ф. – к.е.н., доцент, Азовський регіональний інституту управління Запорізького національного технічного університету м. Бердянськ

Постановка проблеми. Аналіз провідних елементів процедури формування стратегічного плану приморського регіону, необхідного для забезпечення стійкості й розвитку, являє собою етап до планових досліджень, на якому системно аналізуються фактори глобального середовища й ресурсного потенціалу соціально-економічної системи для визначення «поточного стану» і виявлення умов для подальшого функціонування й розвитку системи економічної регіоналізації.

Стан вивчення проблеми. Розвитку регіонального менеджменту значну увагу приділяють вітчизняні вчені-регіоналісти, що засвідчує ряд прикладних фундаментальних праць з регіональної політики вчених Інституту регіональних досліджень НАН України; з дослідження регіонального економічного простору вчених Ради по вивченню продуктивних сил НАН України [1]; з вивчення проблем регіонального менеджменту, яким займаються Д. Стеченко [2], А. Мазур [3], В. Василенко [4], А. Мельник [5], Б. Адамов, А. Лук'янченко, М. Чумаченко та інші учені.

Розбіжні площини регіоналізації були проаналізовані вітчизняними дослідниками В.В. Лісничим, Н.В. Мирною, С.А. Романюком, В.К. Симоненком, В. Фесенком, М. Шаповаленко, М.О. Шульгою тощо. У цих дослідженнях терміни регіоналізм і